

19 februari 2023

Zevende zondag door het jaar

Lezingen: Lev. 19,1-2.17-18; Ps. 103; 1 Kor. 3,16-23; Mat. 5,38-48(A-jaar)

Inleiding

Leviticus 19,1-2.17-18

Het boek Leviticus roept bij de moderne bijbellezer gemengde gevoelens op. Er staan heel mooie, aansprekende teksten in, maar ook vreemde, soms zelfs weerzinwekkende teksten. Leviticus 19 bevat een combinatie van beide: zinvolle geboden, maar ook voorschriften die ons niet aanspreken. Wie zich houdt aan het leesrooster en alleen de daarin geselecteerde verzen leest zal dat niet zo snel opvallen. Na de inleiding (vv. 1-2) valt de aandacht vooral op het bekende en doorgaans graag aangehaalde gebod je naaste lief te hebben als jezelf (vv. 17-18). De opstellers van het rooster zouden zich, als ze daar behoefte aan zouden hebben, kunnen verdedigen door te zeggen dat Jezus volgens het verhaal van de Bergrede in Matteüs 5 nog verder ging en alleen vers 18b eruit pikte. Daar staat tegenover dat Jezus, zoals hieronder nog uitgelegd zal worden, het gebod radicaliseert en daarmee meer aansluit bij de oorspronkelijke boodschap dan mensen die denken het liefdegebod eenvoudig te kunnen toepassen.

Leviticus 19 is namelijk bijzonder veeleisend. In de inleidende verzen wordt dat direct duidelijk, al kun je daar misschien overheen lezen. Het staat er namelijk een beetje cryptisch: 'heilig moet je zijn, want Ik, JHWH, ben heilig'. Wat moet een mens zich daar nu precies bij voorstellen? 'Heilig' klinkt in onze taal niet zo positief. Meestal wordt in een negatieve context gebruikt: 'heilige huisjes' of 'schijnheilig'. Of het duidt op iets wat ver van de gewone mens af staat. Heiligverklaring is slechts enkelen gegeven en dan doorgaans ook nog postuum. Op gezag van de paus neemt men aan dat de persoon in kwestie nu niet alleen hemelse zaligheid geniet maar ook een voorspraak bij God kan zijn. Dat staat ver af van u en mij als gewone stervelingen. Bij de opdracht aan het begin van Leviticus 19 kan men zich ook afvragen of het niet te hoog gegrepen is om te streven naar heiligheid zoals van God. Hoe ver staat dit nog af van de verleiding waarvoor Eva en Adam bezwaken volgens de slang in Genesis 3,5, namelijk om te zijn als God?

Bij de nadere invulling in de volgende verzen in Leviticus 19 komt het al wat dichterbij. Eerbied hebben voor je ouders en de sabbat houden past beter bij de gewone menselijke maat. Daarna gaat het over offers en over de oogst. Ook al horen die bij de meesten van ons niet tot de dagelijkse bezigheden, we kunnen ons er wel wat bij voorstellen. Dat geldt helemaal voor de daarop volgende richtlijnen voor de omgang met elkaar, met name in situaties van ongelijkheid. Dat loopt uit op het liefdegebod in vers 18. Dat is zo bekend dat het een niets zeggend cliché kan worden. De beste remedie daartegen is om door te lezen, om uit te komen bij een toepassing van het liefdegebod die het gebod weer spannend maakt. Daarvoor moet men zich door verzen over een aantal geboden werken die ofwel niet van toepassing zijn, bijvoorbeeld omdat ze het bezit van slaven veronderstellen (v. 20), of die we domweg negeren, omdat we er de zin niet van inzien, zoals het verbod om kleren te dragen die uit twee soorten garen geweven zijn (v. 19). Beter dan met exegetisch kunst- en vliegwerk daar nog een betekenis aan te geven is het om uiteindelijk stil te staan bij vers 34 dat ons voorhoudt dat we de vreemdeling moeten liefhebben als onszelf. Deze eerste toepassing van het liefdegebod maakt duidelijk hoe ingrijpend het kan zijn om dat gebod serieus te nemen.

Lees voor ‘vreemdeling’ asielzoeker en je beseft dat het komende zondag wel eens een spannende kerkdienst zou kunnen worden.

Het overtuigende argument dat de Israëlieten niet op vreemdelingen neer mogen kijken is dat ze moeten beseffen dat ze zelf vreemdelingen waren in Egypte en bedenken hoe blij ze waren dat God ze uit die situatie heeft bevrijd. Dat laatste duidt overigens dan wel weer op een verschil tussen God en de mens. De oproep om heilig als God te zijn wordt aan het slot ook niet meer herhaald. Er staat alleen nog maar het refrein ‘Ik ben de HEER’. De Israëlieten en wij met hen zullen daarom bij het ‘heilig’ toch in de eerste plaats moeten denken aan heilig ontzag voor de HEER. En dat geldt dan ook voor zijn geboden. Misschien dat we dan ook nog maar eens kritisch moeten kijken naar onze selectie van al dan niet relevant geachte voorschriften.

Matteüs 5,38-48

In zijn Bergrede waarschuwt Jezus ook tegen de neiging om water bij de wijn te doen als het gaat om Gods geboden. Hij pleit voor het tegenovergestelde. Daarin gaat hij wel erg ver. Is het zelfs niet te veel gevraagd? Jezus kan – om bij de eerder gebruikte beeldspraak te blijven – water in wijn veranderen, maar onze mogelijkheden zijn beperkt. Schetst Jezus niet een onrealistisch ideaal, waarbij men zich af kan vragen of het in alle omstandigheden wel zo verstandig is om er gehoor aan te geven? Het ‘oog om oog en tand om tand’ (v. 38) wordt tegenwoordig gezien als uiting van ongeciviliseerd gedrag (Gen. 4,23v). Dat zal ongetwijfeld beïnvloed zijn door de uitspraak van Jezus. Maar in de tijd waarin dit principe van wederkerigheid werd geformuleerd functioneerde het juist als een zinvolle inperking van geweld. Het gold als een goede regel bij de rechtspraak, namelijk dat er een evenwicht moet zijn tussen misdaad en straf. Dat is nog steeds iets wat het overwegen en vaak ook het toepassen waard is. Aan de andere kant zijn er ook situaties denkbaar dat het niet verantwoord is om de ‘andere wang toe te keren’ (v. 39). Soms vraagt geweld om gerechtvaardigd tegengeweld.

Jezus overdrijft. Dat is ook duidelijk in de manier waarop Hij Leviticus 19,18 aanhaalt. Hij suggereert dat daar naast het liefdegebod wordt gezegd: ‘uw vijand zult gij haten’. In Leviticus 19,17 wordt juist gewaarschuwd tegen de haat. Misschien deed Jezus het wel met opzet. Kenners van de Schrift zullen gepikeerd reageren: dat staat er niet! Maar het is natuurlijk wel de praktijk. Dat zal niemand ontkennen. Het wordt ook algemeen geaccepteerd dat het onontkoombaar is dat je in ieder geval de ergste vijanden haat. Soms wordt er zelfs een vijand gecreëerd, want dat geeft duidelijkheid en versterkt het wij-gevoel.

De opdracht van Jezus lijkt voor gewone mensen zoals wij te hoog gegrepen. En dan eindigt Jezus ook nog eens zoals Leviticus 19 begon. Hij versterkt het zelfs. In plaats van heilig worden we nu geacht ‘volmaakt’ te zijn ‘zoals jullie hemelse Vader volmaakt is’ (v. 48). Daar is toch geen beginnen aan? Of zou het nu juist de bedoeling zijn om er toch maar aan te beginnen? Is de komst van Jezus in ons midden het signaal dat er meer mogelijk is dan wij denken? Dat de theorie (de boodschap) overgaat in de praktijk? En dat wij daar zelf een rol in spelen?

1 Korintiërs 3,16-23

Zie: H.M.J. Janssen OFM, ‘1 Korintiërs. De apostel Paulus, een bewogen apostel’ in: Henk Janssen & Klaas Touwen (red.), *Paulus zelf*, Vught 2014, 2016², 41-56

Literatuur

Jonathan Sacks, *Leviticus, boek van het heilige*, Middelburg 2020